

Budućnost prožeta nadom: razmišljanja o globalnom evanđeoskom kršćanstvu i hrvatskom kontekstu¹

Gregory S. Thellman

Visoko evanđeosko teološko učilište, Osijek
greg.thellman@evtos.hr

UDK: 279.123-027.511:497.5
Prethodno priopćenje
<https://doi.org/10.32862/k1.16.2.1>

Sažetak

Unatoč valjanim kritikama i izazovima definiranja evanđeoskoga kršćanstva, ono je i dalje stvarna i vitalna koalicija kršćana sličnoga mišljenja posvećenih povijesnoj kršćanskoj vjeri u svijetu i u Hrvatskoj. Evanđeosko kršćanstvo u Hrvatskoj ima svoju specifičnu povijest, izazove i potrebe za budućnost, a hrvatski će teolozi morati odigrati veoma važnu ulogu u daljnjem životu i rastu evanđeoskih crkava. Za ulogu teologa istaknuta su četiri važna područja: predanost svetopisamskom učenju i učeništvu u lokalnim crkvama, kritička procjena vanjskih utjecaja, uključenost u globalnu evanđeosku vjeru i doprinos istoj te dijalog sa širim hrvatskim društvom i rimokatoličanstvom. Iako neki evanđeoski kršćani budućnosti pristupaju optimistično, pesimistično ili realistično, budućnost evanđeoskoga kršćanstva u Hrvatskoj ipak je prožeta nadom: eshatološkom nadom evanđelja. Život, smrt i uskrsnuće Mesije Isusa te dar eshatološkoga Duha Crkvi čine povijesni temelj po kojemu su evanđeoski kršćani u Hrvatskoj pozvani i osposobljeni živjeti buduću nadu u sadašnjosti.

Ključne riječi: *evanđeosko kršćanstvo, teologija, eshatologija, nada*

1 Ovaj se članak temelji na prezentaciji održanoj na godišnjem susretu Evanđeoskoga teološkog društva u Hrvatskoj 2021. godine. Tema sastanka bila je: „Uloga teologa u životu crkve u hrvatskom kontekstu“, a tema koju sam dobio glasila je: „Budućnost evanđeoskoga kršćanstva u Hrvatskoj: očima autsajdera (pogled izvana)“.

Uvod

Govor o budućnosti brzo nas odvede na sklizak teren. Ono što pišem nisu prorocanstva. Za mene, kao uostalom za većinu nas, budućnost ili barem njezini specifični detalji ostaju misterij koji tek treba razotkriti ili prazna stranica koju tek treba ispuniti. Unatoč tomu, svatko ima mišljenje i nadu te može zapaziti trendove i putanje koje nagovijestaju mogućnosti. No, kršćanski teolog nije pozvan biti prognostičarom budućnosti, nego navjestiteljem božanskog obećanja, koji aktivno živi i poučava stvarnost tog obećanja u sadašnjosti na osnovu Božje objave i njegovih djela u prošlosti. Drugim riječima, nečije mišljenje o budućnosti temelji se na mišljenju o prošlosti i mora utjecati na život u sadašnjosti. Međutim, što netko misli o budućnosti u velikoj mjeri ovisi o tome kako misli o tome. Poslije ću razmotriti četiri perspektive o budućnosti i povezati ih s evanđeoskim kršćanskim pokretom u Hrvatskoj: optimistično stajalište, pesimistično stajalište, realistično stajalište i stajalište prožeto nadom. No, prvo ću razmotriti evanđeosko kršćanstvo u Hrvatskoj i ulogu teologa u tome kontekstu.

Također želim napomenuti da su sljedeća opažanja napisana iz vanjske perspektive nekoga tko nije Hrvat. Iskreno, nisam bio siguran kako se orijentirati u ovom zadatku. Kao „hrvatski zet“ koji u Hrvatskoj živi četrnaest od zadnjih osamnaest godina, pitam se jesam li možda autsajder koji se u ovom trenutku slučajno nalazi „unutra“ i koji stoga može vidjeti obje strane. Ili sam novopridošli insajder koji je prije bio „vani“ i može gledati odavde prema tamo i natrag? Nisam siguran ispunjavam li bilo koju od tih dviju uloga posebno dobro, budući da se osjećam nepovezanim sa situacijom u zemlji iz koje dolazim, ali još uvijek ne mogu biti pravi dio zemlje koju sam usvojio. Dakako, moje razumijevanje evanđeoskoga kršćanstva u najvećoj je mjeri oblikovano sjevernoameričkim odgojem i teološkim obrazovanjem, ali također i mojim praktičnim iskustvom misionara u srednjoj i istočnoj Europi. U svakom slučaju, nadam se da će moj doprinos iz perspektive nekoga mjesta u sredini biti koristan.

1. Evanđeosko kršćanstvo

Kao što sam već naveo i kao što su mnogi već primijetili, bilo kakvo precizno definiranje naziva *evanđeoski* osuđeno je na probleme. Tko i što su evanđeoski kršćani? Postoji li *evanđeoska teologija*? Zbog raznovrsnosti predstavljenih tradicija, stalnoga razvoja teološke raznolikosti i često prisutnog nedostatka ekleziološke ili intelektualne dubine (Husbands i Treier 2009, 9–10; Noll 1994), neki ozbiljno sumnjaju u točnost ili korisnost te kategorije (Dayton 1991; Hart 2004). Zbilja, oni koji se nazivaju *evanđeoskima*, ili koje takvima drugi zovu, imaju raznolike prakse štovanja, drukčije tradicije i teološka uvjerenja: liturgijska ili ne, protestantska ili pijetistička, pentekostalna (ili karizmatska) ili ne, arminijanska ili kalvinistič-

ka, reformirana ili veslijanska, komplementarna ili egalitarijanska, neki štiju uz suvremenu glazbu i stilove, a neki pak ostaju tradicionalniji (o kakvoj se god tradiciji radilo) itd. Činjenica da ovakve razlike postoje *unutar* onoga što se obično smatra evanđeoskim kršćanstvom pokazuju da je pokret nešto sasvim drukčije od jednoga određenog crkvenog tijela ili tradicije.

Ipak, široka upotreba toga naziva u crkvama, internacionalnim i međudenominacijskim organizacijama, obrazovnim ustanovama i publikacijama zahtijeva nekakvo objašnjenje. Mora postojati neka zajednička karakteristika zbog koje kršćani sebe, svoje crkve ili ustanove smatraju „evanđeoskima“.² Često se poziva na Bebbingtonov (1989) poznati „četverokut“ britanskoga evanđeoskoga kršćanstva koji kao njegove glavne osobitosti vidi: obraćenje, aktivizam, biblicizam i centrizam.³ Međutim, kao što je Timothy Larsen (2007, 2) u skorije vrijeme napisao u svom *Cambridge Companion to Evangelical Theology*, u takvoj bi rubrici i Franjo Asiški mogao završiti kao evanđeoski kršćanin. Iako Larsen u potpunosti potvrđuje korisnost četverokuta, ipak ga nadopunjuje i ažurira vlastitim „Larsenovim pentagonom“ čija duljina nije prikladna za ovaj članak, ali koji pokriva otprilike isto područje kao Bebbington, s tim da dodatno ističe kako se evanđeoski kršćani „nalaze u globalnim kršćanskim mrežama“ nastalima od pokreta probuđenja 18. stoljeća „povezanih uz Georgea Whitefielda i Johna Wesleyja“ (2007, 5) te ističe naglasak na djelu Svetoga Duha u obraćenju, posvećenju, služenju i evangeliziranju (2007, 10). Larsen (2007, 3) nastoji pronaći definiciju koju bi mogli usvojiti kršćani diljem svijeta, od Afrike do Europe, Azije, Južne Amerike i dalje. Naravno, Lausannski pokret konkretan je dokaz stvarnosti evanđeoskoga kršćanstva kao sve većega globalnog pokreta koji, iako nipošto nije homogen ili ograničen na jednu ili čak nekoliko denominacija ili tradicija, još uvijek zadržava osebnostne ujedinjujuće karakteristike koje prelaze granice denominacija, tradicija i kultura, kao i gore navedene različite teologije i prakse.⁴

Povrh toga, denominacijski raskoli 20. i 21. stoljeća koji su se najčešće događali zbog pitanja biblijskog nadahnuća i autoriteta, rezultirali su podjelom na denominacije glavne struje i evanđeoske denominacije koje potječu iz iste denominacijske tradicije (primjerice prezbiterijanizam). No čak i među denominacijama glavne struje, neke lokalne zajednice i pojedini vjernici još uvijek se smatraju „evanđeoskima“ i često surađuju s paracrkvenim evanđeoskim pokretima ili ustanovama. Ipak, i dalje se postavlja pitanje bi li se svi teološki konzervativni protestanti iz

2 Širok i stalan priljev izdanja, prevelik da bismo ga ovdje naveli, o evanđeoskim kršćanima, evanđeoskom kršćanstvu i evanđeoskoj teologiji još uvijek ne posustaje.

3 Bebbington je u skorije vrijeme (2021) izdao dvotomni pretisak članaka koji nadopunjuju i proširuju originalno izdanje.

4 Na internetskoj stranici koja reklamira Stottov *Lausannski pokret* navodi se da je ovaj dokument, više nego bilo koji u skorijoj crkvenoj povijesti, pomogao u definiranju evanđeoske vjere. <https://lausanne.org/content/lausanne-covenant-the-with-study-guide>.

reformacijskih tradicija nužno nazvali evanđeoskim kršćanima, ili ako bi, bi li se mogli složiti oko značenja tog naziva (Hart 2004).⁵

Je li *evanđeosko kršćanstvo*, dakle, „velik šator“ u kojemu mnogi i razni kršćani koji spadaju u gore navedene rubrike nalaze zajedničke značajke? Model „velikog šatora“ kritizira se zato što zanemaruje osebnosti crkvenih tijela i tradicija i uistinu zna promovirati površnu teologiju koja bi mogla potkopati ozbiljno učenje i teološku dubinu (Horton 2001; Hart 2004).

S druge strane, kao što Olson (2001, 161–162) odgovara, evanđeoska koalicija ne gubi na vrijednosti, i to na dva načina. Kao prvo, promiče evanđelje i biblijski svjetonazor čak i kada se različite skupine ne slažu oko važnih pitanja. Zaista, kako Budiselić (2017, 86) tvrdi, evanđeosko kršćanstvo danas možemo usporediti s patrističkim razdobljem, kada su prevladavajuća teološka i egzegetska neslaganja mogla postojati unutar širega objedinjujućega konsenzusa pravila vjere (*regula fidei*). Drugo, evanđeoska koalicija predstavlja zajedničko stajalište u odnosu na mnoštvo protivničkih svjetonazora: galopirajućeg sekularizma, teološkog liberalizma u kojem se Biblija nijeće kao nadahnuće i autoritet, kao i separatističkog fundamentalizma, koji odvaja crkvu od njene misije u svijetu.

Bez obzira na to što su kritike Harta, Hortona i ostalih valjane,⁶ i evanđeoske crkve nesumnjivo moraju produbiti i osnažiti vlastite temeljne teološke identitete prakse učenja, široko evanđeosko kršćanstvo ipak ostaje važnom stvarnošću na sve više postkršćanskom Zapadu. Na mjestima kao što je Hrvatska, gdje evanđeoski kršćani čine malen udio stanovništva, ključno je da takva koalicija ostane netaknuta, u dijalogu te teološki aktivna.

2. Evanđeosko kršćanstvo u Hrvatskoj i uloga teologa

Evanđeosko kršćanstvo u Hrvatskoj ima osebnju povijest čiji su korijeni u reformaciji hrvatskih zemalja (Blažević, Jambreč i Štefanec 2015) i koja je vidljiva u

5 Naravno, u nekim europskim kontinentalnim kontekstima, naziv *evanđeoski* zapravo je jednak nazivu protestant ili pak luteran (Larsen 2007, 2). Također, luteranske, reformirane i anglikanske crkve ponekad se spominju kao *protestantske* i stoga se razlikuju od pijetističkih crkava kao *crkve reformacijske baštine* (vidi Jambreč 2003, 13–21). Međutim, kao što tekst kaže, u sjevernoameričkom okruženju ove tri reformirane tradicije podijeljene su na teološkom planu, s tim da se najkonzervativnije denominacije koje potječu od tih tradicija smatraju *evanđeoskim*. Nadalje, liberalnije denominacije iz pijetističkih tradicija još uvijek bi se svrstale pod etiketu „glavne struje“.

6 Horton (2001, 154) korisno upućuje na ilustraciju *elementarnoga kršćanstva* C. S. Lewisa (1980, predgovor engl. izdanja) (odnosno ekvivalentu širega evanđeoskog kršćanstva) kao hodnika u kući s mnogo soba, s tim da hodnik predstavlja *elementarno kršćanstvo* dok sobe predstavljaju različite kršćanske konfesije. Lewisovim riječima: „Hodnik je mjesto na kojemu se čeka... a ne mjesto na kojemu se živi.“

povijesnim protestantskim crkvama i drugim crkvama *reformacijske baštine* (Jambrek 2003; 2017). Nesumnjivo, ta osebjuna povijest zajedno s uvijek prisutnim utjecajem globalnih evanđeoskih pokreta ostavlja traga na razvoju evanđeoskoga kršćanstva u Hrvatskoj sve do danas (Jambrek 2009, 195). No danas, zbog globalizma, interneta, lakoće pristupa širokoj lepezi ideja, kao i sve većoj integraciji Hrvatske u Europsku uniju i širu zapadnu kulturu, vanjski utjecaji na hrvatsko evanđeosko kršćanstvo možda su veći nego ikad. To znači da će se izazovi s kojima se susreću evanđeoski kršćani u svijetu slično odraziti među evanđeoskim kršćanima u Hrvatskoj. S moga autsajderskoga gledišta, jedan od najvažnijih čimbenika za budućnost evanđeoskoga kršćanstva u Hrvatskoj je pitanje kako će hrvatske evanđeoske crkve probaviti i teološki raščlanjivati najezdu informacija i ideja koje će im stizati iz globalnoga evanđeoskoga kršćanstva i iz drugih izvora. Iz toga se može zaključiti da će budućnost evanđeoskoga kršćanstva u Hrvatskoj u ovomu sve globalnijem kontekstu uvelike ovisiti o dosegui i kvaliteti hrvatskih evanđeoskih teologa u vjernom vodstvu, pronicljivosti i pastirskoj ulozi u crkva-ma u skladu sa Svetim pismom. Mislim da je to točno. No, kao skup teologa, možda smo opet na donekle skliskom terenu. Nemam namjeru ovdje ograničavati koga se valja smatrati teologom u profesionalnom smislu, ali važno je uzeti u obzir što je teolog ili što bi teolog trebao biti, prije nego što razmišljamo o njegovoj ulozi u životu crkve.

S jedne strane, svaka osoba koja govori o Bogu, posebice javno i činom poučavanja, bavi se teologijom. Ironično je što čak kršćani i propovjednici koji vole kritizirati teologiju i teologe pod krivom pretpostavkom da je teologija puka akademska praksa odvojena od žive vjere ili joj je čak suprotna, takvim se postupanjem zapravo bave teologijom. Dakako, mnogo je primjera loše teologije ili čak takozvane teologije koja je antagonistična prema evanđelju. No, ako se korektno i istinski prakticira, kršćanska je teologija poziv „znati i govoriti istinito o Bogu“ (Vanhoozer 2018, 27). Ili, kako to John Webster kaže, „ona divna aktivnost u kojoj crkva hvali Boga uređujući svoje razmišljanje prema Kristovu evanđelju“ (cit. u Vanhoozer 2018, 30). To je poziv, iako ne nužno profesija, bez obzira na to prakticira li se prvenstveno u akademskim krugovima ili u crkvi. Zbilja, kršćanska teologija mora ostati usredotočena na crkvu kao svoj kontekst razmišljanja i prakse, dok kršćanska akademija mora uvijek za svoj cilj imati služenje i podršku crkvi. Stoga se teologiju ne smije shvaćati kao nešto prvenstveno akademsko ili odvojeno od života i vodstva crkve, nego kao središnje važnu i značajnu aktivnost crkve. Drago mi je što u Sjevernoj Americi i po cijelome svijetu uočavam obnovu ideje „pastora teologa“ (Vanhoozer i Strachan 2015). Zbog maloga broja evanđeoskih crkava u Hrvatskoj, mnogi, ako ne većina profesionalnih evanđeoskih hrvatskih teologa, također su pastori jer to moraju biti ili su uz akademsko poučavanje, istraživanje i pisanje barem uključeni u redovnu kršćansku službu. Međutim, broj takvih obrazovanih pastora teologa i dalje je relativno nizak tako da postoji trajna

potreba za osposobljavanjem postojećih i budućih kršćanskih vođa i pastora kvalitetnim teološkim obrazovanjem koje je usredotočeno na misiju crkve u svijetu.

Koja je stoga uloga teologa u životu hrvatskih evanđeoskih crkava? Sveobuhvatan odgovor na ovo pitanje izlazi izvan okvira mojih sposobnosti i dosega ovoga članka, ali želim ponuditi četiri područja koja smatram značajnima.⁷ Kao prvo, razrađujući gornja razmišljanja, kao evanđeoski teolozi moramo se neprestano iznova posvećivati biblijskom poučavanju i učeništvu u svojim lokalnim crkvama. Ovo nije uvijek lako onima koji služe u akademskim ustanovama. Želja da se u potpunosti posvetimo akademskoj teologiji – profesionalnom poučavanju, istraživanju, pisanju, sudjelovanju u međunarodnim simpozijima, umrežavanju itd. – bit će snažna. No, iako su ova nastojanja vrijedna i potrebna, ne smijemo im dopustiti da nam onemoguće aktivno i vidljivo sudjelovanje u lokalnim crkvama, posebice u čitanju i razlaganju Svetoga pisma kao i u stvaranju učenika (1 Tim 4,13; Mt 28,16-20).

Slično tomu, obzirom na to da je globalno evanđeosko kršćanstvo široka koalicija različitih kršćanskih konfesija, ohrabrio bih hrvatske evanđeoske teologe da se rigoroznije uključe u svoje denominacijske tradicije i teološka uvjerenja kako bi potaknuli napredak vjernog i učinkovitog učenitva i eklezioloških praksi u svojim lokalnim crkvama. Srećom, postoje mnoge sličnosti između, primjerice, baptista i pentekostalaca, koje trebamo njegovati i cijeniti. No, teolozi iz tih skupina ne moraju žrtvovati svoja specifična teološka uvjerenja u službi širega evanđeoskog saveza. Ipak, u isto vrijeme teolozi mogu i moraju njegovati ljubav i jedinstvo između različitih evanđeoskih crkava i denominacija te blisko surađivati u mnogim područjima slaganja. Dakako, put prema autentičnom jedinstvu ne može se utrti bez dubokog razumijevanja nečije teološke tradicije, povijesti i uvjerenja. Prednost hrvatskih evanđeoskih kršćana u tome je što postoji relativno malo evanđeoskih denominacija u usporedbi s, primjerice, SAD-om. Ukratko, moguće je Bogu na čast imati stvarna i ozbiljna teološka neslaganja, ali ostati u širem jedinstvu i ljubavi po pitanju osnovne povijesne i na Bibliji usredotočene kršćanske vjere.⁸

Drugo, obzirom na stvarnost današnjega svijeta u kojemu se neprestano javljaju nove ideje, evanđeoski kršćani moraju posvetiti vrijeme i energiju kritičkoj procjeni raznih vanjskih utjecaja koji djeluju na suvremeno hrvatsko evanđeosko kršćanstvo. Kao što je već navedeno, „evanđeosko kršćanstvo“ naziv je za kršćane

7 Ovim razmišljanjima nipošto ne želim sugerirati da hrvatski evanđeoski teolozi već ne rade ove stvari jer ih svakako rade! Predstavljam ih jednostavno kako bih potvrdio njihovu važnost i ohrabrio daljnju praksu i rast.

8 Po mom mišljenju, takav je ekumenizam i moguć i poželjan za evanđeoske kršćane, kao i nesumnjivo izazovnije, čak i s crkvama izvan evanđeoske sfere, u onoj mjeri u kojoj te zajednice priznaju autoritet Svetoga pisma i Kristovo gospodstvo. Međutim, to je pitanje izvan dosega ovoga članka.

koji imaju mnogo toga zajedničkoga, ali čija raznolikost i nedostatak konkretnih autoritativnih struktura utvrđenije crkve i denominacijskih tijela često ostavlja prostora da „evanđeosku“ kategoriju (ili druge istoznačne nazive) prisvoje učitelji i crkveni službenici čije se učenje i praksa nalazi na rubu pravovjerja ili čak u otvorenom krivovjerju. Nažalost, takvi pokreti i vođe, ponekad poduprti novcem, prečesto štetno utječu na obične kršćane, pa i crkvene vođe. Nema u tome ničega novog. Zbilja, na mnogim mjestima u Novome zavjetu vidimo da su već najraniji kršćanski apostoli i vođe smatrali svojom ključnom ulogom vjerno čuvanje Kristova stada (2 Kor 11,13; Gal 2,4; 2 Pt 2,1; 1 Iv 4,1), pa stoga i evanđeoski teolozi moraju aktivno sudjelovati u vjernom čuvanju Kristova stada pažljivom brigom oko učenja i praksa koje dobivaju pristup u lokalne zajednice i denominacije. To nije privlačan posao. Kao što Vanhoozer (2018, 31) kaže: „Mnogi će vas ljudi prezreti kažete li im da nisu gospodari svojih života.“ No, ponekad je također izazov hrvati se s odlukama oko toga što je osnovna istina ili što spada unutar „pravila vjere“. Zbog toga se teološki pothvat mora obavljati u skladu s ostalim vjernim pastorima, vođama i teolozima, te zato tijela poput Evanđeoskoga teološkog društva u Hrvatskoj, zajedno s crkvama i akademskim ustanovama, trebaju surađivati, a u isto vrijeme biti aktivno uključeni u sebi slične globalne mreže.

Treće, želim ohrabriti hrvatske evanđeoske teologe da svoju uključenost na globalnoj razini razumiju kao dvosmjernu, a ne jednosmjernu ulicu. Drugim riječima, uz to što primaju doprinos globalnoga evanđeoskoga kršćanstva, hrvatski evanđeoski kršćani trebaju razmisliti o vlastitomu, karakteristično hrvatskom gledištu i doprinosu, pa čak i o širem kontekstu južnoslavenskih izričaja evanđeoskoga kršćanstva i evanđeoske teologije, koja može dati svoj obol širemu evanđeoskom svijetu. Mali broj i oskudna sredstva ne bi smjeli sprječavati hrvatske evanđeoske kršćane da doprinose životu Kristove globalne crkve. Sjetite se Isusovih riječi siromašnoj udovici: „Uistinu, kažem vam, ova je siromašna udovica ubacila više od svijui“ (Lk 21,2-3). Što je karakteristično za ovdašnje evanđeoske kršćane čime bi oni mogli doprinijeti osnaženju i ohrabrenju globalnoga evanđeoskoga kršćanstva? Predlažem nekoliko stvari: karakterističnu povijest i svjedočanstva evanđeoskih kršćana u ovomu dijelu svijeta; blisku kršćansku ljubav i zajedništvo koji se njeguju zbog male brojnosti i manjinskoga statusa; postkomunistički kontekst i lekcije naučene iz ove nedavne povijesti te tranzicije iz te u suvremenu zapadnoeuropsku kulturu; jedinstvo i zajedništvo koje prelazi etničke granice, koje u većim lokalnim kulturama ostaju zategnute ili neprijateljske, te mogućnost za vjernu kršćansku prisutnost unatoč tomu što su manjina u maloj državi.⁹

Konačno, predlažem da hrvatski evanđeoski teolozi nastave razmišljati o karakterističnom doprinosu koji su hrvatski evanđeoski kršćani imali i nastavljaju

9 U govoru na osnovu kojega je nastao ovaj članak koristim ilustraciju kravate, koju su izumili Hrvati. Moj je (metaforički) poticaj bio: „Nosite svoje kravate!“

imati hrvatskom društvu u cjelini, pa čak i većem religijskom kontekstu rimokatoličanstva. Međutim, ovaj doprinos ne treba doći u ozračju suparništva. Hrvatski se evanđeoski kršćani ne trebaju stalno definirati u odnosu na svoje rimokatoličke bližnje. Naprotiv, mogu se zapitati kako bolje *voljeti* i *služiti* svojim katoličkim bližnjima darovima svoje evanđeoske vjere, te recipročno, kako ostati ponizno otvoreni onomu što ih Bog uči putem istih tih bližnjih.

3. Povratak u budućnost: četiri perspektive

Nakon što smo razmotrili evanđeosko kršćanstvo i ulogu teologa u evanđeoskim crkvama, sada se želim vratiti u budućnost, ili točnije četirima perspektivama o budućnosti koje sam istaknuo na početku. Na koje načine evanđeoski kršćani u hrvatskom kontekstu, pa čak i globalno, razmišljaju o budućnosti? Prvo, mnogi evanđeoski kršćani na budućnost gledaju *optimistično*. Netko bi ovo mogao smatrati zadanim kršćanskim gledištem. Međutim, želim razlikovati optimistično gledište i gledište prožeto nadom, o kojemu ćemo poslije razmišljati. Svakako, optimističnost nije pogrešna. Mogli bismo reći da je bolja od pesimizma. No, što je uopće optimizam? Je li Petar bio optimističan kada je ukorio Isusa što govori o patnji i smrti koja ga je čekala (Mt 16,22)? Jesu li Judejci bili optimistični kada su se suprotstavili Jeremijinim upozorenjima na Jahvin nadolazeći sud nad Judejcima preko Babilonaca? U suvremenomu evanđeoskom kršćanstvu optimizam se često nalazi u srži različitih oblika trijumfalističkih teologija, bilo u učenju o prosperitetu, koje najlakše prihvaćaju siromašni i ranjivi, bilo u trijumfalizmu koji odbacuje učenje o prosperitetu jer ga prakticiraju već prilično imućni i dobrostojeći ljudi. Prvo krivovjerje pogrešno razumije evanđelje i često vodi do još većih razočaranja, dok ovo drugo može proizvesti nezdravo zadovoljstvo trenutnim stanjem i manjak zanimanja za nepravdu, siromaštvo i patnju.

Druga je vrsta optimizma stalna uvjerenost i naviještanje da se veliko probuđenje nalazi odmah iza ugla. Koliko ste često čuli – posebno od posjetitelja, misionara i drugih koji dolaze „preko bare“ i kažu hrvatskim zajednicama da imaju neki poseban uvid ili objavu – da će Hrvatsku zahvatiti veliko probuđenje, a ponekad i da će biti katalizator probuđenja po cijelomu svijetu? Neka bude tako! Naravno da ne želim odbaciti sve koje je zahvatio takav entuzijazam. Često takve poruke dolaze iz čistih motiva i stvarne ljubavi prema slušateljima. No, pogrešno usmjeren optimizam ponekad može potkopati i samu nadu koja ga nosi te često nije u stanju uzeti u obzir ili prepoznati kako bi autentično i trajno probuđenje uopće izgledalo u hrvatskom kontekstu.

S druge strane, često čujemo *pesimistička* gledišta o budućnosti. Kao autsajder-insajder često sam kritički raspoložen prema negativnosti koja me okružuje i o kojoj mi moji hrvatski i balkanski prijatelji često govore, a koju i sam doživljavam. Još gore, uhvatim se kako prihvaćam i prakticiram istu tu negativnost. Ipak,

određena doza pesimizma može biti zdrava, ako ni za što drugo onda barem da se neutralizira neutemeljeni optimizam. Pesimisti su nekad u pravu jer stvarno stanje stvari točnije percipiraju od optimista. Na kraju krajeva, živimo u palom, grešnom svijetu i iskustvo nas uči da čak i kada nam stvari idu dobro ne smijemo očekivati da će takvima ostati. Naravno, s biblijske perspektive znamo da su pravi proroci često bili pod udarom kritika jer su ih drugi doživljavali kao ljude koji negativno i pesimistično gledaju na blisku budućnost (tj. Jeremija i Isus). No, razlika između pesimista i pravih proroka je u prisutnosti nade. Važno je razlikovati između pesimističkog pogleda na budućnost i zdravoga proročkog odgovora na nepravdu. Pesimizam naposljetku ljude još više ruši jer ih sprječava da spoznaju pravu radost i nadu u Kristu, dok nada vodi u obnovu i restauraciju. Zbog toga istinska proročka perspektiva ne spada pod kategoriju pesimističkoga gledišta o budućnosti, nego pod gledište ispunjeno nadom, kao što ću pokazati dalje.

Treće gledište o budućnosti *realistično* je gledište. U ovomu se gledištu najčešće prepoznaju akademski teolozi i intelektualci. Prepoznajući opasnosti i pretjerano optimističkog i pretjerano pesimističkoga gledišta, ovi mislioci smireno iznose realističnije gledište o budućnosti, na temelju povijesti, trenutnih stvarnosti i očiglednih trendova. Nema sumnje da je zdrav realizam dobar za Crkvu. Primjerice, unatoč objavama nekih optimističnih misionarskih govornika, izrazito je mala vjerojatnost da će se Hrvati masovno okrenuti evanđeoskom kršćanstvu. Realistično gledište budućnosti izrazilo bi veliku sumnju u takvu mogućnost. Ipak, premda realističko gledište može poslužiti za ispravljanje ekstremnih gledišta i održavanje stabilnosti, njegova je opasnost u tome da sve prepušta vjerojatnostima temeljenima isključivo na ljudskoj sposobnosti. Analiziranje trendova i statističkih podataka može biti korisno, ali se isto tako može jednostavno prometnuti u religiozno sekularan pogled na budućnost.

Posljednje je gledište o budućnosti ono *prožeto nadom*. Gledište prožeto nadom nije isto što i čisti optimizam, premda je u konačnici optimistično. Kao što sam već istaknuo, gledište prožeto nadom ponekad je nužno pesimistično, barem u pogledu bliske budućnosti, ili bolje, u pogledu čovjekove budućnosti odvojene od Božjeg obećanja. Štoviše, gledište prožeto nadom zapravo je realistično gledište jer se temelji na krajnjoj stvarnosti, ne svijet kakav jest, nego svijet kakav će biti prema božanskomu obećanju koje je već djelatno u Isusu i njegovoj crkvi. Gledište prožeto nadom biblijsko je eshatološko gledište o budućnosti. Možda zvuči kao da je ta budućnost daleka i stoga nije relevantna za pitanje kojim se bavimo, pitanja budućnosti hrvatskoga evanđeoskoga kršćanstva. Međutim, to nije tako složimo li se da biblijska eshatologija nije samo dodatak kršćanskoj misli i životu, nego njihov ključan sastojak. Ovo gledište dijele teolozi poput J. Moltmanna (2008), N. T. Wrighta (2019) i G. K. Bealea (1997). Kao što je Moltmann (2008, 23) ustvrdio: „Kršćanska eshatologija ne govori o budućnosti općenito. Ona polazi od određene povijesne zbiljnosti te joj obećava budućnost.“ Novi zavjet u svojoj je srži

zbirka eshatoloških spisa, ali ne o nekoj dalekoj eshatologiji, nego o eshatologiji koju je inaugurirao Isusov dolazak.

Židovi su očekivali da će Mesija uvesti svijet u posljednje dane, uskrsnuće mrtvih, sud nad bezbožnicima i izbavljenje Božjih izabranika. Očekivali su da će mesijansko doba biti doba pravednosti i blaženstva. No, kao što je Isus pokazao svojim životom i smrću na križu, pravi izraelski Mesija uzeo je ulogu sluge patnika, kao što je prorekla Knjiga proroka Izaije. Bio je to iznenađan preokret u pogledu tipičnoga mesijanskog iščekivanja. Ovaj je preokret ujedno obilježio ranocrkveno razumijevanje dolaska Isusa kao onoga koji je inicirao Božje kraljevstvo i odgodio pun, konačan sud, kako bi se proširilo područje eshatološkoga naroda Božjega na uključenje pokajanih grješnika iz svih nacija putem Isusove smrti i uskrsnuća. Dok je drevno židovstvo očekivalo eshatološko uskrsnuće mrtvih i novi kozmos, židovski su kršćani sada razumjeli da je ovo jedno uskrsnuće, ono Isusovo, bilo „prvina usnulih“ (1 Kor 15,20), iščekujući i omogućujući ono konačno uskrsnuće koje će nastupiti u trenutku okončanja kraljevstva. Isusovo je uskrsnuće signaliziralo nepovratno slamanje i prolaznost sile staroga doba te početak novoga doba, novog stvorenja, čiji se potpuni *telos* nalazi odmah iza horizonta, tako da je novo stvorenje, otkupljenje svijeta, inaugurirano, ali njegovo ispunjenje još se uvijek iščekuje. Kao što je Wright (2019, 212) rekao: „Isusovo uskrsnuće... početak je obnove stvorenja“ (vidi Rim 8,18-25) te „je, kroz otkupljujući preobražaj, ponovna potvrda staroga svijeta“.¹⁰

Usred ova dva doba, u vremenu između vremena, kršćani koji se uzdaju u raspetoga i uskrsnulog Mesiju primili su eshatološki dar Svetoga Duha – pravi znak novoga stvorenja! Ova eshatološka perspektiva definira novozavjetnu teologiju. Zbilja, Beale (1997, 13) tvrdi da je „svaka doktrina u Novomu zavjetu u svojoj suštini eshatološke naravi“. Beale smatra da eshatologija znači „novo stvorenje“, što definira Božji novozavjetni narod koji je Krist otkupio i kojemu je dao dar Duha. Na taj način, kršćanska Crkva pozvana je živjeti u stvarnosti eshatološke budućnosti unutar svoje sadašnjosti, tijekom vremena između vremena, između Kristove smrti i uskrsnuća i njegova povratka. Evanđeoski kršćani u Hrvatskoj primili su ove dragocjene Božje darove kako bi mogli već u sadašnjosti živjeti budućnost, noseći plod eshatološkog Duha: ljubav, radost, mir, strpljivost, blagost, dobrotu, vjernost, krotkost, uzdržljivost... (Gal 5,22). Eshatološka nada kao nada budućnosti nije samo transcendentna istina koja postoji tamo negdje gdje je trenutno nedostupna, nego je ona već sada stvarnost koju treba iskreno živjeti i prakticirati u sadašnjosti unutar osobitosti svakoga kulturološkoga konteksta,

10 Važno je imati na umu jasnu razliku između biblijskoga koncepta *doba* (grč. αἰών), koji se često prevodi kao „svijet“, i samoga fizičkog stvorenja. Premda će staro doba, obilježeno padom i ljudskim grijehom, u potpunosti proći, samo će stvorenje, koje je Bog izvorno učinio „veoma dobrim“ (Post 1), biti preobraženo i obnovljeno (Rim 8,18-25). Uskrsnuće tijela, tj. njegovo otkupljenje, prema Pavlu ključan je čimbenik obnove svega stvorenja.

uključujući Hrvatsku. Eshatološka je budućnost stoga temelj svekolike crkvene prakse, kao što je primjerice način na koji hrvatski evanđeoski kršćani prakticiraju evangelizaciju unutar svoga kulturološkoga konteksta (Kerovec 2008, 257–264).

Baš kao svima koji vjeruju u Krista, budućnost evanđeoskih kršćana u Hrvatskoj prožeta je nadom. To je budućnost čija je stvarnost zajamčena u prošlosti i koja se stoga može živjeti u sadašnjosti, čak i kao predviđajući znakovi tijekom sadašnjega zloga doba. To je sigurna nada – zbog Božje vjernosti i Isusova uskrsnuća. Premda ne mogu predvidjeti budućnost evanđeoskoga kršćanstva u Hrvatskoj u pogledu vrlo bliske budućnosti, mogu reći da je budućnost onih koji se pouzdaju u Krista, primaju njegovu milost i hodaju u njegovu Duhu, obilježena donošenjem ploda Duha u svojim zajednicama i među svojim bližnjima, ispravnim štovanjem Gospodina, vjernim propovijedanjem i životom dostojnim Radosne vijesti, ustrajanjem u svim nevoljama, ispravnim zamjećivanjem nepravdi i pravednim odazivom na njih te gradnjom zajednice učenika koji će voljeti Boga i bližnjega, štovati i ispunjavati učenja svoga Gospodina koji je sada s njima sve do kraja ovoga doba (Mt 28,28-20).

Zaključak

Pomalo iznenađujući događaji protekle tri godine pokazali su nam da je teško predvidjeti budućnost. Ne možemo sa sigurnošću znati što nas čeka u iduće tri godine. Što je budućnost evanđeoskoga kršćanstva u Hrvatskoj? Budu li se hrvatski evanđeoski kršćani držali obećanja Božjih u raspetom i uskrsnulom Mesiji, kroz kojega Bog obnavlja svo stvorenje, ta je budućnost prožeta nadom i sigurnošću. Življenje sigurne eshatološke nade budućnosti u sadašnjosti, pod Mesijinim učenjem i u sili eshatološkoga Duha, osposobit će hrvatske evanđeoske kršćane da donose plod toga Duha u svojim zajednicama i među svojim narodom. Hrvatski evanđeoski kršćani imaju bogatu povijest obnove, ustrajnosti i zajedništva ispunjena ljubavlju. Ove odlike dolaze iz naklonosti Božje i trebaju se njegovati, teološki izražavati i prenositi budućim naraštajima. No, svijet se rapidno mijenja, a utjecaji izvana i sa svih strana bit će bespoštedni. Zato ih se moramo čuvati i proaktivno im se suprotstavljati evanđeoskom istinom. Unutarnje će se teološke rasprave nastaviti i stoga su teolozi pozvani strpljivo donositi mudrost i razumijevanje u takve sukobe u svojim crkvenim zajednicama, čak i kada ih one neće odmah prihvatiti. Štoviše, čak i ako hrvatski evanđeoski teolozi ostanu majušna manjina unutar svojih majušnih manjinskih crkava u maloj državi, budu li vjerno služili Gospodinu i poučavali evanđelje iz svoga jedinstvenog povijesnog i kulturološkoga konteksta, donijet će velik blagoslov i u Hrvatskoj i izvan nje.

Popis literature

- Beale, G. K. 1997. The Eschatological Conception of New Testament Theology. U: K. E. Brower i M. W. Elliott, ur. *The Reader Must Understand: Eschatology in Bible and Theology*, 11–52. Leicester: Apollos.
- Bebbington, David W. 1989. *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. London: Routledge.
- _____. 2021. *The Evangelical Quadrilateral*. 2 sveska. Waco: Baylor University Press.
- Blažević, Zrinka, Stanko Jambrek i Nataša Štefanec, ur. 2015. *The Reformation in the Croatian Historical Lands: Research Results, Challenges, Perspectives*. Zagreb: Biblijski institut.
- Budiselić, Ervin. 2017. Pouke iz rane Crkve za današnje evanđeosko kršćanstvo. *Kairos: evanđeoski teološki časopis* 11 (1): 69–90.
- Dayton, Donald W. 1991. Some Doubts about the Usefulness of the Category „Evangelical“. U: Donald W. Dayton i Robert Johnston, ur. *The Variety of American Evangelicalism*, 245–251. Knoxville: University of Tennessee Press.
- Hart, D. G. 2004. *Deconstructing Evangelicalism: Conservative Protestantism in the Age of Billy Graham*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Horton, Michael S. 2001. Reflection: Is Evangelicalism Reformed or Wesleyan? Reopening the Marsden-Dayton Debate. *Christian Scholar's Review* 31 (2): 131–155.
- Husbands, Mark i Daniel J. Treier. 2005. Introduction. U: Mark Husbands i Daniel J. Treier, ur. *The Community of the Word: Toward an Evangelical Ecclesiology*, 7–19. Downer's Grove: InterVarsity Press.
- Jambrek, Stanko. 2003. *Crkve reformacijske baštine u Hrvatskoj: Pregled povijesti i teološke misli*. Zagreb: Bogoslovni institut.
- _____. 2009. Evanđeosko kršćanstvo i obitelj. *Kairos: evanđeoski teološki časopis* 3 (2): 193–212.
- _____. 2017. *Reformacija nekad i danas*. Zagreb: Biblijski institut.
- Kerovec, Roko. 2008. Kristovo uskrsnuće i eshatološka vizija Božjeg kraljevstva kao platforma evangelizacijske prakse: Izazovi i mogućnosti evanđeoskog poslanja. *Kairos: evanđeoski teološki časopis* 2 (2): 249–266.
- Larsen, Timothy i Daniel J. Treier, ur. 2007. *The Cambridge Companion to Evangelical Theology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, C. S. 1980. *Mere Christianity*. New York: Macmillan.
- Moltmann, Jürgen. 2008. *Teologija nade: Istraživanja o temeljenju i posljedicama kršćanske eshatologije*. Preveo Željko Pavić. Rijeka: Ex Libris.

- Noll, Mark A. 1994. *The Scandal of the Evangelical Mind*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Olson, Roger E. 2001. Response: The Reality of Evangelicalism: A Response to Michael S. Horton. *Christian Scholar's Review* 31 (2): 158–162.
- Vanhoozer, Kevin J. i Owen Strachan. 2015. *The Pastor as Public Theologian: Reclaiming a Lost Vision*. Grand Rapids: Baker Academic.
- _____. 2018. Letter to an Aspiring Theologian. *First Things* 285 (Kolovoz): 27–32.
- Wright, N. T. 2019. *History and Eschatology: Jesus and the Promise of Natural Theology*. London: SPCK.

Gregory S. Thellman

**A Hopeful Future: Reflections on Global Evangelicalism
and the Croatian Context**

Abstract

Despite valid criticisms and the challenge of definition, evangelicalism remains a real and vital coalition of like-minded Christians committed to the historic Christian faith both globally and in Croatia. Evangelical Christianity in Croatia has its distinct history, challenges, and needs for its future, and its theologians will need to play a crucial role in the ongoing life and growth of evangelical churches. Four important areas are highlighted for the role of the theologian: commitment to scriptural teaching and discipleship in local churches; critical evaluation of outside influences; engagement with and contribution to the global evangelical faith, and engagement with wider Croatian society and Roman Catholicism. While some evangelicals approach the future with optimistic, pessimistic, or realistic approaches, the future of evangelical Christianity in Croatia is rather rooted in a hopeful view: the eschatological hope of the Gospel. The life, death, and resurrection of the Messiah Jesus and the gift of the eschatological Spirit to the church form the historical basis by which evangelical Christians in Croatia are called and empowered to live out their future hope in the present.